

LÄRARHANDLEDNING

1984

BACKA TEATER 2026

Bild: Lovisa Sköld

067

BACKA TEATER

LINDHOLMEN HISINGEN | WWW.BACKATEATER.SE | 031 708 71 01

Göteborgs Stadsteater

HEJ

Den dystopiska värld George Orwell beskrev skrevs med viljan att varna för det totalitära samhället, baserat på hans egna erfarenheter av bland annat kolonial övermakt, spanska inbördeskriget, Moskvaprocesserna, De långa knivarnas natt och andra världskriget. Hans fascination för språket och dess utarmning i form av Nyspråket i 1984 delar han med dem som, samtida med honom, såg det ske i realtid. Bland dessa bör nämnas filologen Victor Klemperer, som parallellt med nazisternas maktövertagande skrev sitt kända verk *LTI: Lingua Tertii Imperii*, om hur språket och dess innebörd förändras och i sin tur förändrar tankarna, inte bara hos de invånare i Tyskland som ville utrota hela hans existens utan även hos honom själv och synen på sig själv som född jude.

Idag följer vi världen i realtid via modern teknik mer och mer avancerad när det kommer till att förstå verkliga skeenden. Gränsen mellan fiktion och verklighet suddas ut, det handlar inte längre om vem som dikterar historien, i realtid ifrågasätts upplevelsen av nuet. Det du ser är inte sant, oavsett om det är det eller inte. Uppror sker från Minneapolis gator till Teheran. Bomber faller, vapen laddas och språket förändras. Kepsar med trycket *Make Orwell Fiction Again* säljs som aldrig förr, bland annat via e-handelsjätten Amazon, ett företag som under lång tid kritiserats för att bedriva en verksamhet vars regler liknas vid modernt slaveri, med ohumana och regelvidriga anställningsvillkor som krav på oemotsagd lydnad och klockade toalettbesök.

Genom fiktionens raster kan vi syna verkligheten.
1984 är en fiktion, den skrevs som en varning.

I lärarhandledningen till *1984* ger vi frågeställningar, ingångar och övningar i att fördjupa scenkonstupplevelsen.

Med varma hälsningar
Erika Isaksson, projektledare barn och unga
erika.isaksson@stadsteatern.goteborg.se

AI-GENERERAD NYSPRÅKSÖVERSÄTTNING

Den ogoda värld Orwell skrev om var en varning. Den visar hur ett samhälle blir ogott när ondtänk styr och när människor straffas för tankebrott.

När språket minskar minskar också tanken. Ord försvinner. Skillnader försvinner. Kvar blir bara god och ogod.

Det som är god är rätt.

Det som är ogod är fel.

Den som tänker annat begår tankebrott.

När ondtänk växer blir det lätt att göra ogoda saker och kalla dem goda. När ord försvinner blir verkligheten mindre klar.

Människor kan då börja tro att ondtänk är godtänk och att tankebrott måste stoppas.

Men människor kan också välja god väg. De kan säga nej till ondtänk och nej till tankebrott.

Idag ser vi världen snabbt. Ogoda saker händer. Ondtänk sprids. Människor talar om tankebrott.

När språket minskar blir världen mindre.

1984 är en berättelse.

Den är en varning.

Lärbok 1984 ger gottänkfrågor och gottänkövningar så att elever kan gottänka om scenverk och stoppa ondtänk och tankebrott.

Plusgod önskan

Erika Isaksson, projektledare barn och unga
erika.isaksson@stadsteatern.goteborg.se

INNEHÅLL

INFÖR DITT BESÖK PÅ BACKA TEATER

TEATER

ÖVNING: PRATA OM TEATER

KONST OCH FÖRSTÅELSE – OM MÖTET MED DET OKÄNDA

PRATA SCENKONST

ÖVNING: PRATA SCENKONST PÅ ANDRA SÄTT

EN LITEN ORDLISTA ÖVER NYSPRÅKET

ÖVNING: HETA LINJEN

KARAKTÄRER

ANGIVERISAMHÄLLET

TOTALITARISM

GEORGE ORWELL

ÖVNING: DISKUSSIONSFRÅGOR

KRIG ÄR FRED

FRIHET ÄR SLAVERI

OKUNNIGHET ÄR STYRKA

ÖVNING: GÖR EN PROPAGANDAFILM

KAN ETT SAMHÄLLE NÅGONSIN VARA HELT DEMOKRATISKT – ELLER HELT TOTALITÄRT?

ÖVNING: DEMOKRATI ELLER TOTALITARISM?

MAKT - PRODUKTIV OCH REPRESSIV

ÖVNING: FYRA HÖRN: HUR FUNGERAR MAKT?

NÄR SPRÅKET KRYMPER BLEKNAR VÄRLDEN

ÖVNING: MÅLA EN TAVLA MED ORD

FÖRBJUDNA ORD

INFÖR DITT BESÖK PÅ BACKA TEATER

VIKTIG INFORMATION

Det förekommer höga ljud, rök och blinkande lampor under föreställningen.

INFÖR BESÖKET

Inför ditt besök på Backa Teater har vi i lärarhandledningen samlat ingångar, frågeställningar och övningar kopplade till föreställningen 1984. Det finns inga krav på att du som lärare behöver fördjupa temat innan eller efter ni besöker oss.

Det vi rekommenderar är att du som lärare före besöket förbereder eleverna på vad scenkonst är och kan vara. Att det sker live, att ni som publik är central för föreställningen, att det är en kollektiv upplevelse som varken går att pausa eller spola tillbaka.

Backa Teater har lång erfarenhet av att möta barn och ungdomar, hos oss står konsten och mötet med den i första rummet. Under en föreställning är det tillåtet att reagera på det som sker så som att skratta, gråta och låta spontana känslor få utlopp. För många unga är besöket på Backa Teater det första mötet med scenkonst.

Var ligger Backa Teater?

Backa Teater ligger på Lärdomsgatan 1C på Lindholmen. Hit kommer du enklast via buss, spårvagn eller båt.

Bland annat buss nummer X1, 19, 21, 35 och 42 går till hållplats Lindholmen. Spårvagnslinje 10 och 12 har ändstation Lindholmen. Från hållplatsen tar det ca. 5 minuter att gå till teatern.

Älvsnabbaren färja 286 tar du från Stenpiren till Lindholmsspiren, resan är gratis och går var 8:e minut vardagar mellan kl. 07.00-18.00.

Älvsnabben färja 285 går mellan Stenpiren -> Lindholmsspiren -> Eriksbergs färjeläge -> Klippans färjeläge. Hållplats till Backa Teater är Lindholmsspiren.

Behöver jag komma i tid?

Ni behöver vara på plats på teatern i tid och gärna senast 15 minuter innan föreställningen börjar. Då hinner alla gå på toaletten, hänga av sig ytterkläderna och landa tillsammans i vår foajé.

Hur gör jag med mobilen?

Mobiltelefonen ska vara avstängd under föreställningen för att inte störa dig och resten av publiken. Tänk på att även ljuset på skärmen kan upplevas störande av andra i publiken och från scen. Vi har mobillådor i foajén som du som lärare kan samla in mobiler i.

Måste jag hänga av mig jackan?

Det är trångt i salongen och jackor samt väskor är i vägen om vi behöver utrymma så därför vill vi att alla hänger av sig sina ytterkläder i foajén. Det finns skåp där alla kan låsa in sina väskor eller jackor om en ej vill hänga dem i garderoben.

Får jag äta godis och ha med dricka in i salongen?

Nej, det är inte tillåtet att ha med sig mat och dryck in i salongen. Däremot går det utmärkt att äta medhavd mat, godis och dryck i vår foajé innan eller efter föreställningen.

Om jag behöver gå ut under föreställningen, hur fungerar det?

Det finns flera anledningar till att en kan behöva gå ut under föreställningen. Vet du med dig att du eventuellt behöver lämna salongen själv eller med elever, prata gärna med vår foajépersonal innan ni går in och välj platser så nära dörren som möjligt. Det finns alltid personal i foajén som möter upp. Gå ut samma väg som ni kom in.

Tillgänglighet

Backa Teaters entré och scen är i markplan. Vi har hörhjälpmedel i form av ljudförstärkande hörlurar alternativt hörselslinga. Vi syntolkar samt textar föreställningar vid enstaka tillfällen under spelåret. Behöver du som lärare ytterligare information kring våra föreställningar för att skapa ett så bra möte som möjligt för elever, tveka inte att höra av dig.

Kontakt

Behöver du komma i kontakt med oss inför ert besök går det bra att ringa eller mejla:

Skolbokning: backaskolbokning@stadsteatern.goteborg.se

Tel: 031 708 71 01

Ulrika Andersson, publikarbetare och administratör

ulrika.andersson@stadsteatern.goteborg.se

Tel: 031 708 71 54

Scenkonst är ett samlingsnamn för konstformer som framförs direkt inför en publik. Det finns en mängd olika typer av scenkonst som exempelvis teater, musik, opera, dans, performance, revy, musikal och nycirkus.

TEATER

Teatern är en av de få platser där vi tillsammans som individer upplever något som bara händer här och nu och aldrig mer. Det finns varken pausknapp eller möjlighet att spola tillbaka, hoppa framåt eller exakt återskapa ögonblick. Vi möter tillsammans och reflekterar individuellt. Teatern är en plats där vi kan möta andras historier och kanske även få syn på oss själva. I mötet med det okända kan vi växa som människor.

Ordet teater kommer från grekiskans the'atron, ett ord som till en början betecknade åskådarplatserna eller publiken. Ordet the'atron kommer i sin tur från ordet thea'omai som betyder betrakta. Idag är ordet teater främst sammankopplat med talteater.

Teater har använts till allt från att proklamera religion till att utforska skörheten i att vara människa i relation till andra. Som form har teatern tusentals år på nacken och är ett sätt att samtala om vår existens och tiden vi befinner oss i. Än idag spelas dramer som skrevs under antikens Grekland. Pjäser vid namn *Antigone* eller *Medea* tolkas utifrån den plats och tid skådespelet nu utspelas i. Nya berättelser skrivs, dramatik formade av och för vårt absoluta här och nu.

Idag finns få rum som det som scenkonstupplevelsen skapar. Ett rum där du tillsammans med andra under en begränsad tid upplever något som inte går att återskapa, pausa eller reproducera. En händelse där du som publik spelar en avgörande roll. Upplevelsen blir till i samspelet mellan scen och salong, hur fokus tas och ges i rummet. Konsten är det som uppstår i mötet mellan scen och salong, mellan publiken och skådespelarna. Scenkonstverket är för dig i publiken en möjlig reflektionsyta, en spegel du studsar dig själv emot. Din upplevelse baseras på dina erfarenheter, ditt tycke och smak, med andra ord är en konstupplevelse alltid subjektiv.

Att skapa ett scenkonstverk, en produktion, på en institutionsteater som Backa Teater är i mångt och mycket som ett grupparbete där flertalet olika funktioner, specialister inom sitt unika fält, skapar verket tillsammans utifrån en konstnärlig idé. Varje detalj - från affisch till hur starkt ljuset lyser på scenen - är testad, diskuterad och bestämd. Den finns där av en anledning.

PRATA OM TEATER

VAD ÄR TEATER?

- Har du upplevt att gå på teater tidigare? Hur var det?
- Vad är skillnaden mellan teater och film?
- Varför ska en se teater?
- Finns det en skillnad i hur en upplever saker om en gör det tillsammans med andra än om en är själv?
- Hur är det att vara publik på en teater, är det skillnad från till exempel att gå på bio?

SCENKONST

Ordet scenkonst är ett samlingsnamn för konstformer som utförs direkt inför en publik.

- Lista alla former ni kommer på.
- Vad särskiljer de olika formerna?
- Vad finns det för erfarenheter i klassen?
- Vad har eleverna för förväntningar/farhågor inför besöket på Backa Teater?

FÖRDJUPA MERA

Låt alla skriva upp vad som behövs för att skapa en teaterföreställning på tavlan.

(manus, skådespelare, publik, teaterscen, ljus, musik osv).

Diskutera alla ord, behövs de verkligen eller kan de strykas? Vad finns kvar?

KONST OCH FÖRSTÅELSE – OM MÖTET MED DET OKÄNDA

Vi kan bara förstå det vi redan vet. Lösningen ligger i att umgås med det okända för att vidga oss själva och vår värld.

I mötet med det som först känns främmande uppstår en möjlighet att förskjuta våra egna gränser och därigenom också vår förståelse av världen. Det gäller inte bara oss som individer, utan också hur vi förstår det samhälle och den historia vi är en del av.

Ett scenkonstverk är i sig en reflektionsyta. Konst är det som händer i spegelbilden du upplever när du möter dig själv genom dess yta. En konstupplevelse är alltid subjektiv; den formas av dina erfarenheter, minnen och associationer. Samtidigt är dessa erfarenheter aldrig enbart privata – de är präglade av den tid du lever i, av samhällets normer och av historiska berättelser som format din blick.

Att uppleva konst är ett sätt att växa som människa. Den empatiska förmågan stärks när du får möjlighet att leva dig in i andra perspektiv, andra tider och andra livsvillkor. Din värld berikas av andras ord, kroppar och bilder och sätts i relation till större samhällseliga sammanhang. Konsten kan synliggöra maktstrukturer, normer och konflikter som annars tas för givna, och den kan låta historien träda fram i nya former. På så sätt blir den ett rum där det förflutna, en fiktiv framtid och nuet möts.

För att uppleva konst krävs ingen förkunskap. Du behöver inte veta vad det ”handlar om”, och du behöver inte förstå allt i stunden. Upplevelsen kan börja i känslan, i stämningen, i det som skaver eller berör. Först i efterhand kan ord, sammanhang och historiska perspektiv fogas till det du erfarit.

Samtidigt kan ett konstverk öppna för gemensamma samtal om utanförskap och tillhörighet, om individ och kollektiv, om ansvar och handlingsutrymme i ett samhälle. I spänningsfältet mellan det subjektiva och det gemensamma, mellan nuet och historien, uppstår konstens särskilda kraft: att låta oss se både oss själva och vår samtid med nya ögon.

- Vad innebär det att en konstupplevelse alltid är subjektiv?
- Kan konst existera utan publikens tolkning – eller uppstår den först i mötet mellan verk och betraktare?
- Är det viktigare att känna något av ett konstverk än att förstå det?
- Hur kan mötet med det okända genom konst hjälpa oss att förstå både oss själva och andra bättre?

Antisex, att förbjuda intimitet, kärlek och närhet. Förbjuda ömhet och omtanke.

Vad händer med människor om kärlek förbjuds?

Kan man förbjuda och så småningom utplåna människans längtan efter kärlek?

PRATA SCENKONST

Scenkonst kan vara drabbande, härligt, svårt, fantastiskt eller i värsta fall ointressant. Upplevelsen skiljer sig åt från person till person och påverkas av erfarenheter, känslor, förkunskap och personlig smak. Det finns inget rätt eller fel i hur personer upplever verket men det finns massor att vinna på att ta samtalet vidare i grupp.

Att kunna prata om upplevelsen inom ett tydligt ramverk skapar en djupare analys av det en upplevt. Då ges möjligheten till att lyssna på andras individuella tolkningar utan att för den sakens skull hamna i polemik om vem som har tolkningsföreträde i värderingen av konstverket. Att i grupp kunna diskutera upplevelsen och lyssna på andra stärker oss som individer och kan leda till en djupare förståelse av scenkonstverket, sig själv och varandra.

SAMTALSMODELL

Som lärare och pedagog är du samtalsledare i klassrummet. Det innebär inte att du behöver veta mer om föreställningen och inte heller att du behöver försvara eller förklara de olika val konstverket består av. Ditt arbete är att bjuda in till de olika tolkningar som finns i gruppen och ställa frågor som för samtalet vidare.

Börja med att så sakligt som möjligt beskriva. Tolka sedan det ni har beskrivit och låt det bana väg för individuella upplevelser och reflektioner.

BESKRIV

Beskriv så sakligt som möjligt scenkonstverkets olika tecken utan att tolka dess innebörd.

När började föreställningen, tycker du?

Hur såg rummet ut?

Vad fanns i rummet?

Fanns det olika spelplatser? Hur såg dessa ut?

Vilka färger och former?

Vad var det för ljud under föreställningen?

Hur var ljuset?

Hur många personer/karaktärer fanns med i föreställningen?

Beskriv dessa karaktärer konkret.

Vilka färger/former hade kostymerna?

Hur såg masken/sminket ut?

Hur såg håret ut?

Fanns det skillnader och likheter mellan de olika karaktärerna?

Gå gärna en runda i hela klassen så att alla kan bidra med konkreta tecken.

TOLKA

Utifrån det ni beskrivit går ni vidare till att tolka dess innebörd. Vad får de olika tecknen för funktion i föreställningen? Vad berättar de?

Varför såg rummet ut som det gjorde, vad berättar val av färger, ljus, ljud?

Vilka platser utspelar sig 1984 på? Var det alltid samma plats? Var det en verklig eller fiktiv plats?

Vilka var de olika karaktärerna? Ålder, personlighetsdrag.

Vad gör valet av kostym, mask och hårfrisyrer med karaktärerna?

Vad hade de olika karaktärerna för relationer?

Fanns det likheter/skillnader i karaktärerna?

REFLEKTERA

Avsluta med att reflektera över hur föreställningen landade hos var och en. En scenkonstupplevelse väcker i bästa fall tankar, frågor, känslor och åsikter som utgår från ens egna värderingar och ingångar till föreställningens innehåll. Därför kan det vara av stor betydelse att ge var och en möjlighet att reflektera över följande frågor, men att endast de som vill kan dela med sig.

Hur upplevde du 1984?

Vilka känslor väckte föreställningen hos dig?

Fanns det någon karaktär som du kände igen dig själv i? Vem och på vilket sätt?

Fanns det någon händelse i föreställningen som du kände igen från verkliga livet - vilken och varför?

Fanns det någon scen som du tyckte särskilt mycket om? Varför?

Fanns det någon scen som provocerade dig? Varför?

Om du fick göra om en scen, vilken skulle du välja och hur skulle du göra om den?

Den här samtalsmodellen tar sitt avstamp i *En väv av tecken* (Riksteatern) och *Prata scenkonst* av Anna Berg för Regionteater Väst.

PRATA SCENKONST PÅ ANDRA SÄTT

Syfte:

Att tillsammans undersöka och gestalta upplevelsen av föreställningen genom bild, text och samtal. Eleverna skapar ett gemensamt kollage som visar hur de har uppfattat, tolkat och känt inför det de sett.

Tid: ca 60–90 minuter

Arbetsform: Mindre grupper om 3–5 elever

Material:

- Dagstidningar, magasin, reklamblad
- Saxar, lim, papper (gärna A3 eller större)
- Färgpennor, kritor, tusch
- Papper för korta texter och dikter

1. TECKEN – VAD SÅG VI?

Material: Dagstidningar, reklam, tidningsurklipp

Detta är grundlagret i kollaget. Eleverna bläddrar i tidningar och klipper ut bilder, ord, färger och symboler som påminner om det de minns från föreställningen. Det kan vara stämningar, miljöer, kroppar, relationer, känslor eller teman.

Uppgift:

Skapa en bakgrund av bilder som fångar det synliga i föreställningen – det ni såg, hörde och lade märke till.

- Vilka bilder eller uttryck påminner er om det ni upplevde?
- Vilka färger eller former motsvarar föreställningens ton och rytm?
- Vad i den här bakgrunden berättar om stämningen i det ni såg?

2. TOLKA – VAD BETYDER DET VI SÅG?

Material: Egna teckningar och målningar

Detta blir mellanlagret i kollaget. Nu använder eleverna egna teckningar för att ge form åt sin tolkning. De kan rita människor, rörelser, symboler, föremål eller abstrakta bilder som uttrycker deras förståelse av föreställningen.

Uppgift:

Lägg till teckningar ovanpå bakgrunden som gestaltar det ni tror föreställningen ville säga.

- Vad handlar föreställningen om för er?
- Vilka känslor eller konflikter var centrala?
- Vilka scener eller bilder stannade kvar i minnet – och varför?

3. REFLEKTERA – VAD VÄCKER FÖRESTÄLLNINGEN I OSS?

Material: Egna texter, dikter, citat

Detta är det översta lagret i kollaget. Eleverna skriver egna korta texter – reflektioner, meningar, dikter eller ord som sammanfattar deras upplevelse.

Uppgift:

Skriv vad föreställningen fick er att tänka eller känna och lägg texterna överst i kollaget.

Skrivstarter:

Jag minns särskilt när ...

För mig handlade föreställningen om ...

Den fick mig att känna ...

Det jag tar med mig är ...

Om jag kunde tala till någon i föreställningen skulle jag säga ...

AVSLUTNING

Varje grupp visar sitt kollage för klassen.

Låt eleverna kort berätta:

- Hur de arbetade med de tre lagren
- Vad deras kollage uttrycker om föreställningen
- Vad som var svårt, intressant eller överraskande att gestalta

Avsluta gärna med en gemensam reflektion i helklass:

- Vilka olika sätt finns det att förstå samma föreställning?
- Hur kan bild, text och samtal hjälpa oss att se nya betydelser?

A person in a dark, industrial setting, possibly a museum or a stage set, with large vertical pipes and dramatic lighting. The person is standing near a large vertical pipe, looking down at something in their hands. The scene is dimly lit, with strong highlights from above and below, creating a moody atmosphere. The pipes are metallic and have various ladders and rungs attached to them. The background is dark and indistinct, suggesting a large, open space.

Godtänk rätt tänkande enligt staten. Tankar som stödjer systemet.

Ondtänk tankar som går emot staten eller ifrågasätter makten.

Tankebrott Att tänka något som staten inte tillåter.

Tankepolis Den myndighet som övervakar människors tankar och avslöjar tankebrott.

Nyspråk Det förenklade språk som skapats för att begränsa människors tankar.

Ogod Allt som anses dåligt, farligt eller förbjudet.

God Allt som anses rätt och korrekt enligt staten.

(Dubbel)plusgod Något mycket bra enligt staten.

Dubbelogod Något mycket dåligt eller farligt.

Dubbeltänk Förmågan att acceptera två motsägande saker samtidigt och tro på båda.

Sanningsministeriet Statens institution för propaganda och omskrivning av historien.

Kärleksministeriet Institutionen som ansvarar för kontroll, övervakning och bestraffning.

Fredsministeriet Institutionen som ansvarar för krig.

HETA LINJEN

Heta linjen är ett sätt att realisera hur svårt det är att ta ställning och hur olika vi tolkar och tycker. Det finns inga gråzoner och heller ingen möjlighet att välja en neutral plats om man är osäker. Det är även mycket bra att göra linjen fysisk (snöre eller tejp) och att tydligt markera ja och nej. Du kommer med ett påstående, därefter väljer eleverna antingen ja eller nej. Ställ därefter frågan direkt till ett par elever om varför hen valde just den sidan, alternativt låt de båda sidorna prata ihop sig under tre minuter för att sedan presentera sin ståndpunkt och hur de tolkade påståendet. Viktigt att påbörja övningen med att påtala att det finns inget rätt eller fel.

FÖRSLAG PÅ PÅSTÅENDEN:

- Människan har en fri vilja.
- Vi är alltid ansvariga för våra handlingar.
- Samhället formar oss mer än vi tror.
- Ingen människa är helt fri från påverkan.
- Det går att stå emot gruppens tryck.
- Den som lyder order bär ändå ansvar.
- Makt korrumpierar förr eller senare.
- Alla kan bli förövare under vissa omständigheter.
- Språket påverkar våra val.
- Oavsett omständigheter är människan alltid kapabel att tänka självständigt.
- Rädslan är ett effektivare styrmedel än övertygelse.
- Trygghet är viktigare än fri vilja.
- Ju fler ord du har desto större blir världen.
- När ord försvinner försvinner också tankar.
- Det vi saknar ord för riskerar att bli osynligt.
- Den som definierar orden definierar verkligheten.
- Du ska alltid följa lagen.
- Lagen är alltid rättvis.
- Det är fel att bryta mot lagen – oavsett omständigheter.
- Att protestera är en demokratisk skyldighet.
- Lydnad skapar stabilitet.
- Olydnad skapar förändring.
- Verkligheten bestäms av de som beskriver den.
- Vi lär oss av vår historia.
- Det vi lär oss i ämnet historia är en korrekt beskrivning av vad som skett historiskt.

JULIAN
Spelas av OLIVER ANDERSSON

SYME
Spelas av ADEL DARWISH

CHARRINGTON
Spelas av ELEFThERIA GEROFOKA

O'BRIAN
Spelas av GUNILLA JOHANSSON
GYLLENSPETZ

PARSON
Spelas av GUNNAR KLINT

I 1984 MÖTER VI DESSA KARAKTÄRER:

Vilka är de?
Vilka personligheter har de?
Vilka relationer har de till
varandra?
Är de verkliga porträtt av männ-
iskor eller fiktiva stereotyper?
Vad säger deras kostym om vilka
de är?
Varför agerar de som de gör?
Vem har makt?
Klipp ut karaktärerna och rada
upp dem utifrån vem som har
mest makt till den som har minst.
Hur skulle makten kunna skifta?

MARTIN
Spelas av EMELIE STRÖMBERG

WINSTON
Spelas av AGNES HARGNE
WALLANDER

KARAKTÄRER

ANGIVERISAMHÄLLET OCH ÖVERVAKNING

Ett angiverisamhälle uppstår när tilliten mellan människor bryts ned och ersätts av misstänksamhet. I stället för att relationer bygger på förtroende och ömsesidig respekt uppmuntras medborgare att rapportera varandra till staten eller till andra maktstrukturer. Grannar övervakar grannar, kollegor bevakar kollegor och ibland uppmuntras till och med barn att misstänkliggöra sina egna familjer. På så sätt flyttas kontrollen över samhället från enbart myndigheter till att också bli något människor själva upprätthåller.

I sådana system blir övervakning inte bara en teknisk fråga utan också en social. Staten kan använda institutioner, propaganda och lagstiftning för att uppmuntra människor att ange avvikande beteenden eller åsikter. Resultatet blir ett klimat där självzensur växer fram. När människor vet att någon alltid kan lyssna, rapportera eller missförstå vad som sägs, börjar de anpassa sina ord och handlingar. Över tid kan detta leda till att kritiska röster tystnar och att den offentliga dialogen försvagas.

Historiskt har angiverisamhällen ofta uppstått i auktoritära eller totalitära system där staten strävar efter att kontrollera både handlingar och tankar. Genom att skapa en känsla av ständig övervakning – verklig eller upplevd – kan makten påverka människors beteenden utan att alltid behöva använda öppet våld. Kontroll blir då något som internaliseras; människor börjar övervaka sig själva och varandra.

Samtidigt väcker övervakning också frågor i demokratiska samhällen. Modern teknik gör det möjligt att samla stora mängder information om människors liv, rörelser och kommunikation. Förespråkare menar att sådan övervakning kan bidra till säkerhet och brottsbekämpning, medan kritiker varnar för att den riskerar att urholka individens integritet och frihet.

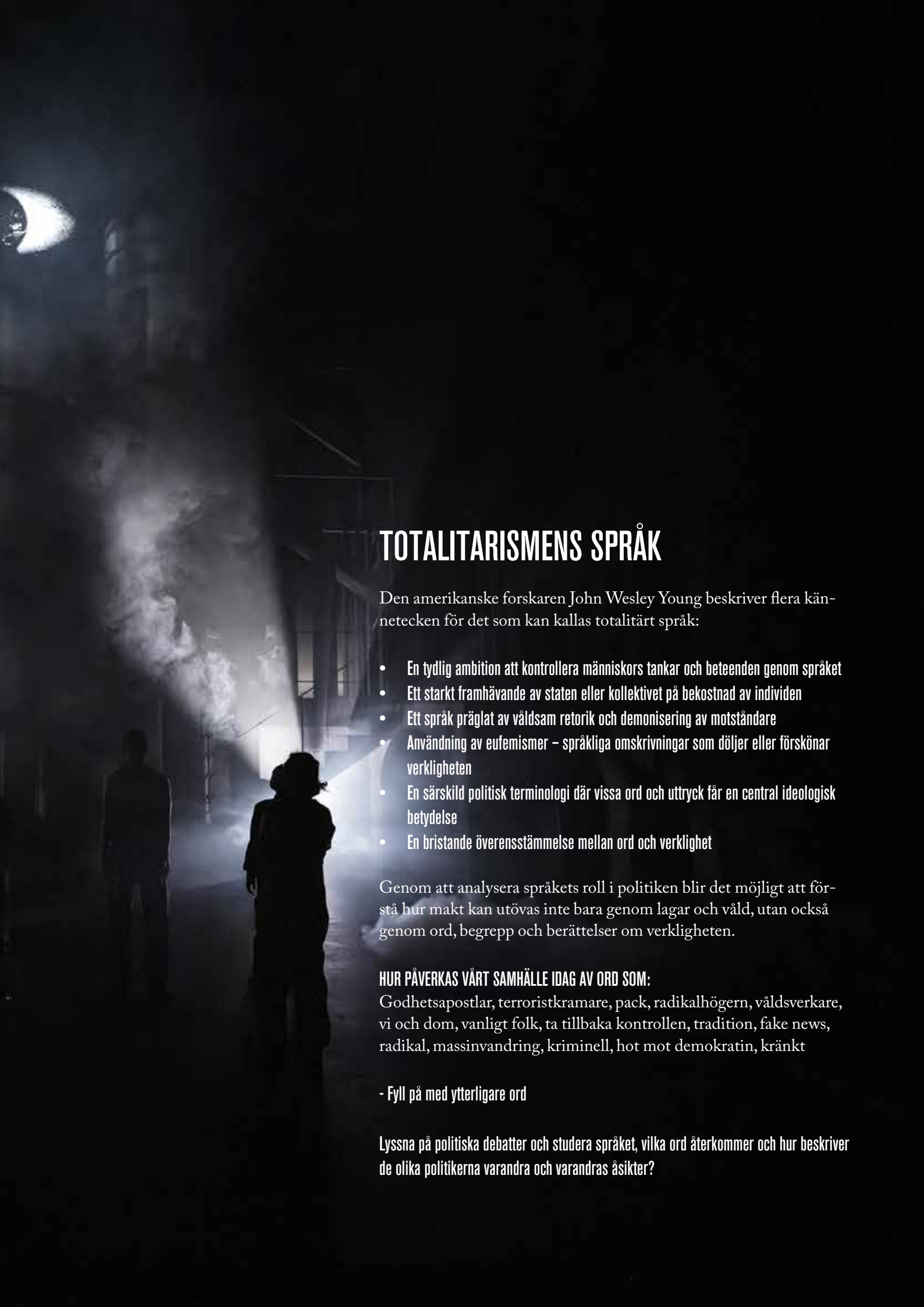
- Hur påverkas relationen mellan människor när misstänksamhet ersätter tillit?
- Varför kan makthavare vilja att människor övervakar och rapporterar varandra?
- Hur kan ett samhälle förändras om människor börjar censurera sig själva av rädsla för att bli anmälda?
- På vilket sätt kan språk och samtal påverkas i ett samhälle där människor känner sig övervakade?
- Hur mycket kontroll är acceptabel i säkerhetens namn?

TOTALITARISM

Totalitarism är ett politiskt system där staten strävar efter att kontrollera hela samhället. Makten är starkt centraliserad och samlas vanligtvis hos ett enda parti som ser sig själv som statens representant. I sådana system begränsas ofta yttrandefrihet, politisk opposition och individens möjlighet att påverka samhället. Staten försöker inte bara styra politiken utan även påverka människors tankar, värderingar och vardagsliv.

Totalitära system skiljer sig från auktoritära system genom sin ambition att kontrollera alla delar av samhället. Medan auktoritära regimer främst försöker bevara makten och stabiliteten, strävar totalitära system efter att forma samhället enligt en övergripande ideologi. Propaganda, censur och massmobilisering används för att skapa lojalitet mot staten och för att begränsa alternativa perspektiv.

Språket spelar en central roll i denna process. Genom språket formar människor sin uppfattning om verkligheten. När ordens betydelser förändras eller begränsas kan också människors sätt att tänka påverkas. Forskning om totalitära system visar att politiskt språk ofta används strategiskt för att styra hur människor tolkar händelser och samhällsfrågor.

TOTALITARISMENS SPRÅK

Den amerikanske forskaren John Wesley Young beskriver flera kännetecken för det som kan kallas totalitärt språk:

- En tydlig ambition att kontrollera människors tankar och beteenden genom språket
- Ett starkt framhävande av staten eller kollektivet på bekostnad av individen
- Ett språk präglad av våldsam retorik och demonisering av motståndare
- Användning av eufemismer – språkliga omskrivningar som döljer eller förskönar verkligheten
- En särskild politisk terminologi där vissa ord och uttryck får en central ideologisk betydelse
- En bristande överensstämmelse mellan ord och verklighet

Genom att analysera språkets roll i politiken blir det möjligt att förstå hur makt kan utövas inte bara genom lagar och våld, utan också genom ord, begrepp och berättelser om verkligheten.

HUR PÅVERKAS VÅRT SAMHÄLLE IDAG AV ORD SOM:

Godhetsapostlar, terroristkramare, pack, radikalhögern, våldsverkare, vi och dom, vanligt folk, ta tillbaka kontrollen, tradition, fake news, radikal, massinvandring, kriminell, hot mot demokratin, kränkt

- Fyll på med ytterligare ord

Lyssna på politiska debatter och studera språket, vilka ord återkommer och hur beskriver de olika politikerna varandra och varandras åsikter?

GEORGE ORWELL

George Orwell var en brittisk författare och journalist som verkade under en tid präglad av krig, ideologiska konflikter och politisk omvälvning. Hans texter kretsar kring frågor om makt, språk och samhällssystem och har kommit att spela en betydande roll i diskussioner om demokrati och totalitarism.

George Orwell föddes 1903 i Brittiska Indien under namnet Eric Arthur Blair och kom att bli en av 1900-talets mest inflytelserika författare och politiska tänkare. Hans författarskap präglas av en stark moralisk övertygelse och en kompromisslös kritik mot maktmissbruk, propaganda och totalitära system. Orwell såg skrivandet som en politisk handling – ett sätt att försvara sanning och mänsklig värdighet.

Efter studier i England tjänstgjorde han som kolonialpolis i Burma, en erfarenhet som väckte hans livslånga motstånd mot imperialism och förtryck. Han levde periodvis i fattigdom i Paris och London för att förstå samhällets utsatta skikt inifrån. Under spanska inbördeskriget deltog han på republikens sida, där han bevittnade hur propaganda och ideologisk manipulation kunde förvränga verkligheten även inom rörelser som sade sig kämpa för frihet.

Orwell förenade litterär skärpa med politisk analys. I sina mest kända verk undersöker han hur språk och makt hänger samman, och hur sanningen kan deformeras när den underställs politiska intressen. Hans framtidsdystopi *1984* och den samhällskritiska fabeln *Djurfarmen* är båda varningar för hur ideal kan korrumpas när makt koncentreras och kritiskt tänkande tystas.

Det som gör Orwell fortsatt relevant är inte bara hans skildringar av övervakning och propaganda, utan hans insisterande på intellektuell hederlighet. Han menade att politiskt språk ofta är konstruerat för att få lögnen att låta sanna och mord att framstå som respektabla. Därför blir hans texter en ständig påminnelse om språkets moraliska betydelse.

George Orwell dog 1950, endast 46 år gammal, men hans böcker lever vidare. I en tid präglad av informationsflöden, desinformation och politisk polarisering framstår hans verk som både historiska dokument och samtida varningssignaler – en uppmaning att värna det kritiska tänkandet och den demokratiska dialogen.

George Orwell skrev romanen *1984* mellan åren 1947-1948 på ön Jura utanför Skottland där han levde isolerat och svårt sjuk i tuberkolos.

HISTORISK BAKGRUND OCH FÖRFATTARSKAP

- Varför tror du att Orwell skrev *1984* just efter andra världskriget?
- Hur kan erfarenheterna av nazism och stalinism ha påverkat hans samhällsbild?
- Var *1984* en kritik mot en specifik politisk ideologi – eller mot maktmissbruk generellt?
- Hur påverkades Orwell av att själv ha upplevt propaganda och krig?
- Tror du att romanen hade sett annorlunda ut om den skrivits idag?

SAMTID OCH SPRÅKETS MAK

George Orwells roman *1984* har andvänts som referens inom politiska diskussioner sedan den kom ut. "*Storebror ser dig*" är en klassiker. Från 2017 och framåt har uttrycket "Make Orwell Fiction Again" cirkulerat på tröjor, kepsar och plakat.

- Varför tror du att uttrycket slog igenom just 2017?
- Hur påverkar politiska slagord vårt sätt att tänka?
- Hur påverkar sociala medier vår uppfattning om sanning och fakta?
- Kan algoritmer och informationsflöden fungera som en form av osynlig makt?
- Har vi blivit mer eller mindre kritiska till information i vår samtid?
- Kan språkbruk förändra hur individer ser på samhället?
- Kan språkbruk förändra hur ett samhälle ser på individer?

KLASSIKER OCH AKTUALITET

Romanen *1984* skrevs för snart 80 år sedan, i en tid före internet, mobiltelefoner, mikrovågsugnar, mRNA-vaccin, elbilar, sociala medier, bankkort och AI. Den publicerades kort efter att FN:s allmänna förklaring om de mänskliga rättigheterna antogs 1948.

- Vad gör att vissa berättelser överlever sin egen historiska kontext?
- Förändras verket – eller vår tolkning av det – när samhället förändras?
- Kan äldre litteratur hjälpa oss att förstå moderna samhällsproblem?
- Kan klassiska verk vara både historiska dokument och samtida kommentarer?
- Kan en äldre text få ny betydelse genom nutida tolkning och gestaltning?

KRIG ÄR FRED

När språket rymmer motsägelser som låter självklara utmanas vår uppfattning om verklighetens gränser. I spänningsfältet mellan konflikt och trygghet formas både våra rädslor och vår gemenskap.

När motsägelsen institutionaliseras upphör språket att vara ett redskap för förståelse och blir i stället ett verktyg för kontroll. Parollen ”Krig är fred” uttrycker en logik där ständig konflikt legitimeras som nödvändig stabilitet. I ett sådant system skapas en yttre fiende som håller samman den inre gemenskapen. Hotet blir förutsättningen för ordningen.

Historiskt har krig och undantagstillstånd ofta använts för att stärka statens makt. Rädslan kan göra människor mer benägna att acceptera inskränkningar av frihet och rättigheter. Säkerhet ställs mot frihet, och i den avvägningen riskerar demokratis grundprinciper att försvagas utan att formellt avskaffas.

Språkligt fungerar parollen genom att tömma orden på deras invanda betydelser. Om krig kan definieras som fred, förlorar begreppen sin stabilitet. Den språkliga förskjutningen gör det svårare att formulera kritik, eftersom orden som behövs för att beskriva verkligheten redan har omkodats.

När används hotbilder för att skapa samling i vår samtid?

När motiveras övervakning och kontroll med hänvisning till trygghet?

Hur påverkar det vår förståelse av vad fred egentligen innebär?

FRIHET ÄR SLAVERI

Begrepp som frihet och lydnad bär på föreställningar om ansvar, tillhörighet och makt. När deras betydelser förskjuts påverkas också vår förståelse av oss själva och vår plats i samhället.

Parollen ”Frihet är slaveri” utmanar en av demokratins mest grundläggande idéer: att individens frihet är ett värde i sig. I den totalitära logiken omtolkas frihet som något farligt – ett tillstånd av osäkerhet och isolering. Den sanna tryggheten sägs finnas i underkastelse under kollektivet.

Här synliggörs en central maktmekanism: genom att omdefiniera begrepp kan makten förändra människors självförståelse. Om självständigt tänkande framställs som egoism, och lojalitet som moralisk dygd, förskjuts gränsen för vad som uppfattas som rätt och rimligt.

Filosofiskt väcker detta frågor om fri vilja och ansvar. Är människan fri i ett samhälle präglad av normer och social kontroll? I vilken mån internaliserar vi maktens värderingar och uppfattar dem som våra egna? Produktiv makt verkar inte genom öppet tvång utan genom att forma önskningar och identiteter.

Är din tanke fri?

Finns det situationer där människor frivilligt avstår från frihet i utbyte mot trygghet, gemenskap eller bekräftelse?

Hur skiljer vi mellan självvald gemenskap och påtvingad lojalitet?

OKUNNIGHET ÄR STYRKA

Kunskap och okunskap är aldrig neutrala tillstånd. De formar hur vi ser världen, hur vi tolkar information och hur vi förhåller oss till det som sägs vara sant.

Parollen ”Okunnighet är styrka” pekar mot relationen mellan kunskap och makt. I en demokrati förutsätter medborgarskapet tillgång till information, utbildning och möjlighet till kritisk granskning. I ett auktoritärt system kan däremot okunnighet bli en stabiliserande kraft: om medborgarna saknar verktyg att ifrågasätta makten minskar risken för motstånd.

Här blir språket centralt. När ordförrådet begränsas och komplexa frågor reduceras till slagord krymper också tankens räckvidd. Utan nyanser blir världen svartvit. Den dialektiska processen – där argument möter motargument – ersätts av färdiga sanningar.

I en digital samtid där informationsflödet är konstant uppstår en paradox: vi har tillgång till mer kunskap än någonsin, men också till mer desinformation. Algoritmer sorterar verkligheten åt oss, och informationsbubblor kan skapa parallella sanningar. Frågan är då om okunskap i dag handlar om brist på information – eller om brist på kritisk bearbetning.

Om okunnighet kan fungera som styrka för ett system, vad innebär då kunskap för individen?

Vad är kunskap? Vad är bildning?

Vad är makt?

Är kritiskt tänkande en demokratisk skyldighet?

Diskutera uttrycket ”Kunskap är makt” - vad innebär det?

SKAPA EN PROPAGANDAFILM

SYFTE

Att synliggöra hur språk, bild och känsla samverkar i propaganda – och hur motsägelser kan göras övertygande.

UPPDRAG

Eleverna delas in i grupper. Varje grupp får en av parollerna:

- **Krig är fred**
- **Frihet är slaveri**
- **Okunnighet är styrka**

De ska skapa en kort propagandafilm (1-2 minuter) som:

- Försöker övertyga publiken om att parollen är rimlig och sann
- Använder känslor, symboler, musik, kroppsspråk och bildspråk
- Har en tydlig målgrupp

RAMAR

Filmen skall innehålla:

- Ett slagord (upprepat minst två gånger)
- En tydlig fiendebild eller hotbild
- En lösning som presenteras som självklar
- Minst ett språkligt grepp (t.ex. förenkling, eufemism, upprepning, starka värdeord)

De får gärna använda mobilkamera, enkel redigering eller spela in som en iscensatt nyhetssändning, politiskt tal eller reklamfilm.

EFTERARBETE

Efter visning så diskuterar klassen:

- Vilka känslor försökte filmen väcka?
- Vilka ord eller bilder var mest effektiva?
- Vad doldes eller förenklades?
- Hur lätt var det att göra budskapet övertygande?
- Var det obehagligt att försvara något man egentligen inte håller med om?

KAN ETT SAMHÄLLE NÅGONSIN VARA HELT DEMOKRATISKT – ELLER HELT TOTALITÄRT?

Demokrati beskrivs ofta som ett statsskick där makten utgår från folket, där lagarna gäller lika för alla och där människor har frihet att uttrycka sina åsikter. Men i praktiken är demokratin alltid ofullständig. Alla samhällen brottas med frågor om inkludering och exkludering, makt och inflytande. Vem får faktiskt sin röst hörd? Vem har tillgång till resurser, utbildning och politiskt deltagande?

Demokrati är därför inte ett slutmål som kan uppnås en gång för alla, utan en process som ständigt måste utvecklas och försvaras. Även i stabila demokratier finns ojämlikhet, maktobalanser och begränsningar. Frågan blir då om ”full demokrati” är möjlig – eller om den alltid är en strävan snarare än ett tillstånd.

Samtidigt kan man fråga sig om ett samhälle någonsin kan vara helt totalitärt. Totalitarism innebär en strävan efter total kontroll över både handlingar och tankar. Historiskt har vissa regimer försökt styra inte bara politiken utan också språket, kulturen och människors privatliv. Men även i mycket slutna system har det funnits motstånd, alternativa tankar och privata sfärer som undgått kontroll. Människors inre liv och relationer kan vara svåra att helt dominera.

Detta väcker en viktig insikt: demokrati och totalitarism kan förstås som ytterligheter på en skala snarare än som helt åtskilda kategorier. Samhällen kan röra sig i mer eller mindre demokratisk eller auktoritär riktning över tid. Förändringen sker ofta gradvis, genom små förskjutningar i lagar, normer och språk.

Är demokrati ett ideal som aldrig fullt ut kan förverkligas?

Vad skulle ”full demokrati” innebära i praktiken?

Kan makt fördelas helt jämnt?

Är total kontroll över människors tankar ens möjlig?

Kan ett samhälle vara demokratiskt på pappret men auktoritärt i praktiken?

Vilka tecken tyder på att ett samhälle rör sig mot större öppenhet – eller mot större kontroll?

Har medborgarna ett ansvar att försvara demokratin, och i så fall hur?

DEMOKRATI ELLER TOTALITARISM?

– EN LÄSNING AV SVERIGES GRUNDLAG

SYFTE

Att undersöka vad som kännetecknar ett demokratiskt samhälle genom att analysera Sveriges grundlag – och att förstå hur dessa principer skiljer sig från totalitära system.

DEL 1

Utgå från Regeringsformen 1 kap. 1–2 §§.

Dela in klassen i grupper och låt dem markera formuleringar som beskriver:

- **Maktens ursprung**
- **Individens rättigheter**
- **Statens ansvar**
- **Skydd mot diskriminering**
- **Minoriteters ställning**

Vad säger texten om vem som har makt?

Vad säger den om individens värde?

Vad säger den om relationen mellan stat och medborgare?

DEL 2

Varje grupp sammanfattar vilka demokratiska principer som uttrycks i texten:

Exempel:

- **Folket som maktens källa**
- **Fri åsiktsbildning**
- **Allas lika värde**
- **Rättssäkerhet**
- **Delaktighet och jämlikhet**
- **Skydd för minoriteter**

Diskutera:

- Är dessa principer självklara?
- Hur märks de i vardagen?
- Vad skulle hända om de togs bort?
- Efterföljs de idag?
- Står fri åsiktsbildning högre än allas lika värde, eller tvärtom?

DEL 3

Nu får grupperna en ny uppgift, skriv om en av paragraferna så att den i stället speglar ett totalitärt system.

- Vem utgår makten från?
- Är åsiktsbildning fri eller kontrollerad?
- Är alla lika inför lagen?
- Finns skydd för minoriteter?

DEL 4

Diskutera i halv- eller helklass.

- Vad var den största skillnaden mellan originaltexten och er omskrivning?
- Vilka ord var avgörande för att göra texten demokratisk respektive totalitär?
- Kan demokratiska principer urholkas gradvis? Hur?
- Märks det alltid tydligt när ett samhälle rör sig i en mer auktoritär riktning?
- Är demokrati bara en formell struktur – eller också en kultur och ett språkbruk?
- Vad krävs av medborgarna för att demokratin ska fungera?
- Kan man ha demokratiska lagar men en odemokratisk praktik?
- Kan ett samhälle någonsin uppnå full demokrati?
- Kan ett samhället någonsin vara helt totalitärt?

MAKT – PRODUKTIV OCH REPRESSIV

Makt förknippas ofta med lagar, regler och straff. Detta är exempel på repressiv makt – en form av makt som utövas genom förbud, kontroll och sanktioner. Den repressiva makten handlar om att begränsa handlingar genom lagstiftning och hot om konsekvenser om regler bryts.

Men makt kan också fungera på ett mer subtilt sätt. Denna form kallas produktiv makt. I stället för att främst förbjuda eller bestraffa försöker produktiv makt uppmuntra vissa beteenden och skapa normer för vad som anses önskvärt.

Produktiv makt fungerar genom flera mekanismer. För det första skapas normer – föreställningar om vad som är normalt, acceptabelt eller eftersträfvansvärt i ett samhälle. Normer påverkar hur människor tänker och handlar, ofta utan att de upplever att de blir styrda.

För det andra verkar produktiv makt ofta i samarbete med dem som påverkas av den, snarare än enbart mot dem. Positiva incitament, erkännande och möjligheten att avancera kan vara effektivare än hot om straff. Människor deltar själva i systemet och upplever ibland att de handlar av egen vilja, trots att deras val formas av sociala strukturer.

För det tredje skapar produktiv makt ofta hierarkier och rangordningar. Genom att kunna flytta individer uppåt eller nedåt i en social ordning kan makten belöna eller bestraffa. Det ska vara möjligt att klättra uppåt – men också möjligt att falla nedåt. På så sätt uppmuntras människor att anpassa sig till de normer som råder.

Demokrati, liksom andra ideologier, strävar också efter att få genomslag i samhället. Den demokratiska ideologin försöker expandera sitt inflytande genom att öka inkluderingen av människor i politiska processer och genom att bredda vad som anses legitimt och möjligt i det offentliga samtalet. Antidemokratiska ideologier tenderar däremot att göra motsatsen: att begränsa deltagandet och definiera vissa sätt att leva eller tänka som oacceptabla.

Ett demokratiskt samhälle strävar efter att rymma många olika former av liv, uttryck och perspektiv. Olikheter – i kultur, erfarenheter och idéer – kan då ses som en resurs snarare än ett problem. När människor möter nya och oväntade perspektiv kan de upptäcka att deras egna utgångspunkter inte är självklara eller universella.

Majoritetssamhällets värderingar är inte nödvändigtvis objektiva sanningar. De är ofta resultatet av historiska och sociala sammanhang. Därför kan minoriteters erfarenheter och perspektiv spela en viktig roll i att synliggöra normer och utmana etablerade föreställningar.

FYRA HÖRN: HUR FUNGERAR MAKT?

SYFTE

Att undersöka hur makt kan fungera genom både regler, normer och sociala strukturer, samt att reflektera över skillnaden mellan repressiv och produktiv makt.

GENOMFÖRANDE

Markera klassrummets fyra hörn med siffrorna 1, 2, 3 och 4. Läraren läser upp ett påstående. Eleverna ställer sig i det hörnet som bäst motsvarar deras åsikt.

HÖRN

- Jag håller helt med
- Jag håller delvis med
- Jag håller inte med
- Jag är osäker / det beror på

När eleverna valt hörn diskuterar de kort i sina grupper varför de valt just det hörnet. Därefter får varje hörn dela sina tankar med klassen.

PÅSTÅENDEN

- Det är mest effektivt att styra människor genom regler och straff.
- Normer påverkar människors beteende mer än lagar gör.
- Människor anpassar sig ofta till normer utan att märka det.
- Ett samhälle behöver både belöningar och bestraffningar för att fungera.
- Social status och möjligheten att "klättra" i samhället påverkar hur människor beter sig.
- Demokrati innebär att så många människor som möjligt ska kunna delta i beslut.
- Majoritetens värderingar riskerar ibland att osynliggöra minoritetens perspektiv.
- Ett samhälle blir starkare av många olika perspektiv.

DISKUTERA TILLSAMMANS:

När märks makt tydligast i samhället? När fungerar makt mer osynligt? Är normer en form av makt? Kan människor själva bidra till att upprätthålla maktstrukturer?

NÄR SPRÅKET KRYMPER BLEKNAR VÄRLDEN

Färger existerar inte enbart som fysikaliska våglängder; de uppstår i mötet mellan sinnesintryck och språk. När människan saknar ord för nyanser blir också hennes upplevelse av världen mindre differentierad. Ett begränsat språk innebär därför inte bara en förändring av kommunikationen utan en omformning av verkligheten själv. Världens färgskala reduceras när de begrepp som gör nyanser begripliga försvinner.

"Mitt språks gränser betyder min världs gränser" är ett av filosofen Ludwig Wittgensteins kända citat. Språket fungerar som ett raster genom vilket verkligheten tolkas. Genom att namnge fenomen skapar vi distinktioner: mellan ljus och mörker, mellan varmt och kallt, mellan rätt och orätt. Om ordförrådet krymper blir dessa gränser grövre. Det som tidigare uppfattades som en rik palett av erfarenheter reduceras till ett fåtal kategorier. Världen går inte bokstavligen från färg till gråskala, men den upplevs som mindre levande eftersom människan saknar verktyg för att artikulera sina intryck.

Även om språk och kommunikation via ljudläten har en lång utveckling bakom sig, skedde för omkring 100 000 - 150 000 år sedan ett avgörande språng i språkets struktur. Ord började formas till meningar, och genom sammanhang, tonfall och grammatik ökade talets informationsinnehåll. Ett mer nyanserat språk påverkade också människans tänkande och kognitiva processer.

Antropologen Steven Mithen* har föreslagit att människans kunskap tidigare var uppdelad i olika intelligensområden, som natur-, social-, geografisk och teknisk intelligens. Dessa fungerade delvis isolerat från varandra. För omkring 50 000 år sedan uppstod dock en utveckling som gjorde det möjligt att kombinera olika former av kunskap. Det ledde till mer avancerade verktyg, symboliska föremål, konst och musikinstrument.

Grottmålningarna, som dateras cirka 32 000 år tillbaka, visar tydligt denna nya nivå av tänkande. De vittnar om en förståelse för bildens symbolik och om fantasin som gjorde det möjligt att skildra både förflutna och framtida händelser. Människan hade därmed utvecklat en medvetenhet som sträckte sig bortom nuet. Ord blir begrepp i det undermedvetna, meningsbyggnad och tonfall ger impulser till känslsystemet.

När språket begränsas påverkas minnet. Ord fungerar som ankare för erfarenheter; utan dem blir minnen svårare att återkalla och dela. Historien mister sina nyanser och ersätts av förenklade berättelser. Där språket tidigare möjliggjorde kritisk reflektion uppstår istället en stillastående nutid. Färgen i världen bleknar därför inte bara visuellt utan även temporalt: tiden upplevs som plattare när språket inte längre kan uttrycka komplexitet.

En annan konsekvens är att känslolivet förändras. Emotioner är tätt sammanflätade med språkliga kategorier. När ord försvinner blir det svårare att skilja mellan sorg och melankoli, mellan vrede och rättfärdig indignation. Människan riskerar att uppleva sina känslor som mer diffusa och samtidigt mer absoluta. Den emotionella färgskalan förvandlas till starka kontraster snarare än subtila övergångar. Där det tidigare fanns nyanser av blått och grönt återstår kanske bara svart och vitt.

Samtidigt påverkas relationen till andra människor. Dialog kräver ett gemensamt språk där perspektiv kan brytas mot varandra. När språket förenklas minskar utrymmet för dialektik; motsägelser blir svårare att formulera och därmed svårare att förstå. Resultatet kan bli en social värld där olikheter inte längre uppfattas som variationer inom en gemensam palett, utan som hot mot en påtvingad enhetlighet. Färgen bleknar inte bara i individens medvetande utan också i det offentliga rummet.

Men paradoxalt nog blir begränsningen av språket ofta osynlig för dem som lever inom den. Precis som ögat vänjer sig vid svagare ljus vänjer sig människan vid ett fattigare ordförråd. Den blekta världen framstår då som naturlig, som om den alltid varit sådan. Först när nya ord introduceras eller gamla återupptäcks kan världen plötsligt framträda i starkare färger igen.

Att tala om världens färg är därför att tala om människans frihet att tänka. Ett rikt språk gör det möjligt att uppfatta fler nyanser, att ifrågasätta givna sanningar och att formulera alternativa framtider. När språket begränsas blir verkligheten inte bara tystare; den blir också blekare, mindre mångfacetterad och mindre mänsklig. Världens färg visar sig då inte vara något statiskt, utan något som ständigt skapas i och genom orden vi får använda.

*Lyssna på Steve Mithen på Times Radio: <https://youtu.be/o44SueVTWLU>

MÅLA EN TAVLA MED ORD

Hur formar språket vår upplevelse av världen, som enskild individ och som del av kollektivet? I den här övningen arbetar vi med att undersöka och reflektera över relationen mellan språk, perception och makt inspirerad av *1984* och nyspråket.

DEL 1 - INTRODUKTION

Övningen kan göras som individuell övning eller två och två.

- Föreställ dig att du målar en tavla, men utan färg, pensel och figurativt motiv. Din enda palett är ord.
- Välj ett motiv, exempelvis ett landskap, ett fångat ögonblick på väg till skolan eller en människa.
- Skriv en kort text på 200-300 tecken. Beskriv så ingående som möjligt, arbeta med nyanser, strösla med adjektiv - känslor, stämningar, färger, ljus.

EXTRA: Läs texten för din kompis som får måla det den tolkar av din berättelse. Vilka färger och stämningar, former och nyanser fångas upp?

DEL 2 - BEGRÄNSNINGAR

Du som lärare ger nu en lista på förbjudna ord. Alla nyanser av färg klumpas ihop till just ordet färg, oavsett om det är rött eller grönt som beskrivs. Alla positiva adjektiv byts ut till god, alla negativa till ogod. Rätta era texter utifrån de nya förutsättningarna.

Låt nu dessa nyspråkstexter ligga till grund för en faktisk tavla. Låt grupperna byta tavlor med varandra och tolka det de ser med samma principer som nyspråket innebär.

EXTRA: Tolka den ursprungliga tavlan men bara med hjälp av nyspråkets begränsningar.

DEL 3 - REFLEKTION

- Hur förändrades "tavlans" färg när språket begränsades?
- Vilka nyanser gick förlorade?
- Blev världen enklare, hårdare eller mer abstrakt?

Diskutera om ett samhälle kan bli mer svartvitt när språket förenklas. Kan ett fattigare språk minska vår förmåga till dialektik och kritiskt tänkande? Relatera gärna till hur politiska system kan påverka vilka ord som anses möjliga att använda.

FÖRBJUDNA ORD

I början av år 2025 slog nyheten ner som en bomb att Trumpadministrationen tagit fram en lista över ord som är rödflaggade. Dessa ord skall ej användas inom federal kommunikation och administration samt rödflaggas vid exempelvis ansökningar för finansiella medel för forskning.

aktivism	kulturella skillnader	främja inkludering	marginaliserad	rasism
aktivister	kulturarv	könsbaserat våld	män som har sex med män	segregation
påverkansarbete	kulturell lyhördhet	kön	psykisk hälsa	känsla av tillhörighet
förespråkare	kulturellt lämplig	könsbaserad	minoriteter	sex
bekräftande vård	kulturellt responsiv	könsmångfald	minoritet	sexuella preferenser
inkluderande	mångfald	könsidentitet	hög risk	sexualitet
allieradskap	jämlikhet	könsideologi	mångkulturell	social rättvisa
antirasism	inkludering	könsbekräftande vård	könsneutral titel	sociokulturell
antirasist	tillgänglighet	Mexikanska golfen	nordamerikansk urfolksperson	socioekonomisk
tilldelad vid födseln	tillhörighet	hatretorik	icke-binär	status
tilldelad kvinna vid födseln	funktionsnedsättningar	hälsoskillnad	förtryck	stereotyp
tilldelad man vid födseln	funktionsnedsättning	jämlik hälsa	förtryckande	stereotyper
i riskzonen	diskriminerad	spansktalande minoritet	läggning	systemisk
hinder	diskriminering	historiskt	personcentrerad vård	systemiskt
tillhöra	diskriminerande	identitet	personcentrerad	hen
partiskhet	ojämlikhet	invandrare	polarisering	trans
fördom	varierad	implicit partiskhet	politisk	transperson
partisk	olika bakgrunder	implicita fördomar	förening	transsexuell
biologiskt kvinna	mångfaldiga samhällen	inkluderande ledarskap	gravida personer	trauma
biologiskt man	mångfaldig grupp	inkluderande förhållningssätt	gravid person	traumatisk
svarta, urfolk och färgade	mångfaldiga grupper	urfolkssamhälle	fördom	stam-
personer	diversifierad	orättvis	privilegium	omedveten partiskhet
svart	diversifiera	orättvisa	privilegier	undervärderad
personer som ammar	miljökvalitet	institutionell	främja mångfald	underprivilegierad
personer som bröstammar	lika möjligheter	intersektionell	pronomen	underrepresentation
ren energi	rättvis	intersektionalitet	prostituerad	underrepresenterad
klimatkris	etnicitet	nyckelgrupper	ras	underbetjänad
klimatvetenskap	utesluten	nyckelpersoner	ras och etnicitet	offer
sexarbetare	uteslutning	nyckelpopulationer	raslig	utsatta grupper
mångfald i samhället	uttryck	latinamerikansk person	rasmässig mångfald	kvinnor och
jämlikhet i samhället	kvinna	HBT	rasidentitet	underrepresenterade grupper
bekräftelsebias	kvinnor	HBTQ	raslig ojämlikhet	
kulturell kompetens	feminism	marginalisera	rasrättvisa	

Varför just dessa ord? Vad får det för konsekvenser?

"Det fantiserade onda är romantiskt och rikt på omväxling, det verkliga onda är grått, enformigt, ödsligt, tråkigt; det fantiserade goda är tråkigt, det verkliga goda är alltid nytt, sällsamt, hänförande"

- Simone Weil

- Varför kan ondska i fiktion upplevas som spännande eller fascinerande?
- Varför framstår godhet ofta som mindre intressant i berättelser?
- Vad händer när gränsen mellan fiktion och verklighet börjar suddas ut?
- Hur kan berättelser påverka hur vi förstår ondska i verkligheten?
- Finns det en risk att fiktion romantiserar eller förenklar ondska?
- Varför dras människor ofta till berättelser om makt, våld eller katastrofer?
- Hur kan berättelser i media, film eller litteratur påverka hur vi ser på samhället?
- Kan fiktion bidra till att normalisera vissa idéer eller beteenden?
- På vilket sätt kan berättelser också hjälpa oss att reflektera över verkliga problem?
- Behöver vi berättelser om ondska för att förstå världen bättre?
- Kan fiktion hjälpa oss att förstå verkliga historiska eller politiska händelser?
- Vad händer med vår förståelse av världen om fiktionen känns mer verklig än verkligheten själv?

1984

AV: George Orwell i dramatisering av Monica Wilderöth

REGI: Monica Wilderöth

SCENOGRAFI & KOSTYMDESIGN: Josefin Hinders

LJUSDESIGN: Bella Oldenqvist

MASKDESIGN: Josefin Ekerås

VIDEODESIGN: William Sjöberg

KOMPOSITÖR & LJUSDESIGN: Jonas Redig

DRAMATURG: Kristina Ros

REGIASSISTENT: Felicia Stjärnsand

SKÅDESPELARE: Oliver Andersson, Adel Darwish,
Eleftheria Gerofoika, Gunilla Johansson Gyllenspetz, Gunnar
Klint*, Emelie Strömberg, Agnes Hargne Wallander

PRODUCENT: Emelie Wessberg

BELYSNINGSMÄSTARE: Jakob Aspström**,

Bella Oldenqvist, William Sjöberg

KOSTYMMÄSTARE: Helena Arvidsson O'Byrne

DEKORANSVARIG: Krister Nylander

LJUDTEKNIK: Rafael Cañete Fernandez, Simeon Pappinen
Hillert

REKVISITA/ATTRIBUT & DEKORMÅLERI: Wanja Johansson
Fernandes, Anna La Carrubba, Theresa Riihijärvi Moliis***

DEKORBYGGE: Backa Teater Teknik,

Måns Hallberg, Emil Larsson, Tomas Heyman

SCENTEKNIK: Mattias Ek, Colin Ferguson, Wanja Johansson
Fernandes,

Anna La Carrubba, Krister Nylander

PATINERING: Marika Sikén

KOSTYMVÅRD: Malin Garellick

MASKÖR: Josefin Ekerås, Miranda Kull Sandin

SUFFLÖR: Tuva Aspöy Kjellgren

PROJEKTLEDARE BARN OCH UNGA: Erika Isaksson

MARKNADSFÖRING & PRESS: Hanna Lööf

PUBLIKARBETE: Ulrika Andersson

PRODUKTIONSASSISTENT: Nikolina Rudemo ****

FÖRESTÄLLNINGSFOTOGRAF: Eliika Henrikson

LANSERINGSBILD: Lovisa Sköld

TRAILER: Kristian Söderström

PROGRAMREDAKTION: Hanna Lööf, Kristina Ros

PROGRAMLAYOUT: Jonas Kündig

FOAJÉPERSONAL: Ulrika Andersson, Tuva Aspöy
Kjellgren, Klara Lemurell

TEKNISK CHEF: Nicholas Sparding

CHEFSPRODUCENT/ADMINISTRATIV CHEF: Lisa Nowotny

KONSTNÄRLIG CHEF: Lars Melin

VD & ANSVARIG UTGIVARE: Frida Edman

MUSIK I FÖRESTÄLLNINGEN: All musik i föreställningen är
komponerad av Jonas Redig förutom Eros, agape, philia av
Sara Parkman

TACK TILL: Bohusskolan, Katrinelundsgymnasiet, Schillerska
gymnasiet, Olea Borgström, Pike

PREMIÄR PÅ BACKA TEATER 6 MARS 2026.

Föreställningen är ca 1 tim och 30 min utan paus.

* Praktikant Teaterhögskolan i Luleå

** Performing Arts School

*** Hantverkslärlingsutbildningen i Leksand

**** Göteborgs universitet